

gationem in conscientia : nam ideo *honestatis* appellat, quia ad honestatem morum necessarium est, quamvis non sit tam rigorosum ut ad illud servandum leges humanæ obligent, quod appellat debitum legale. Quocirca, si in rigore loquamur de obligatione naturali, separari certe non potest ab obligatione in conscientia, quia si sit ad aliquid vitandum, nascitur ex intrinseca turpitudine actus, qui propterea in conscientia vitandus est. Si vero sit ad aliquid agendum, nascitur ex intrinseca connexione talis actus cum honestate virtutis, quam in nostris actibus servare etiam in conscientia tenemur : unde tunc omissio actus debiti per se mala est. Et confirmatur, quia repugnat frangere legem naturæ, et non peccare, ut patet ex definitione peccati supra posita : ergo repugnat obligationem esse ex lege naturæ, et non esse in conscientia.

7. *Quo sensu obligatio moralis non inducat obligationem in conscientia.* — Ne autem fortasse sit æquivocatio in verbis, adverto, juxta communem modum loquendi, aliquando vocari obligationem moralem debitum quoddam, non necessitatis simpliciter, sed ad melius esse, quod pertinet veluti ad consilium in latitudine alicujus virtutis : et in hoc sensu verum est, non omnem obligationem moralem esse obligationem in conscientia, seu ad culpam. Tamen illa non est, proprie obligatio legis naturalis : fortasse tamen in hoc sensu locutus est Covar., et ita patet responsio ad rationem dubitandi. Propter confirmationem autem, Bartol. in Extrav. *Ad Reprimendum*, verbo *Denuntiationem*, § *Sed dico*, n. 10, excipit a proposita regula obligationem ad pœnam. Sed non est exceptio necessaria, quia obligatio ad pœnam non est obligatio ad aliquid agendum : sed potius debitum sustinendi pœnam quæ ab alio infligenda est. Eo vel maxime quod intra terminos legis naturalis non incurritur reatus pœnæ, nisi infligendæ a Deo, ad quam non pertinet obligatio propria, de qua agimus.

8. *An omnis obligatio in conscientia sit effectus legis naturalis.* — Ultimo interrogari potest, an e converso omnis obligatio in conscientia sit effectus legis naturalis, et ideo possit omnis illa dici obligatio naturalis : et ratio dubitandi est, quia, ut videbimus, etiam leges humanæ obligant in conscientia : ergo illa obligatio non est effectus legis naturalis, sed positivæ. Item, quia obligatio in conscientia est immediate a lege positiva supernaturali, ut verbi gratia obligatio confitendi, aut servandi

sigillum confessionis : unde talis obligatio dici potest supernaturalis : nullo ergo modo est effectus legis naturalis. Denique alias idem esset adæquatus effectus naturalis legis, et legis in communi, unde superflue essent aliæ leges.

9. In contrarium autem est, quia obligatio in conscientia, quæ nascitur ex lege humana, videtur effectus legis naturalis ; nam si quid obstaret, maxime quia intervenit voluntas principis : at hoc non obstat, quia etiam in obligatione voti intervenit propria voluntas promittentis, et nihilominus obligatio voti effectus est legis naturalis. Sicut autem lex naturæ præcipit reddere quod propria voluntate promissum est, ita etiam facere quod superioris voluntate injunctum est. Item in præscriptione lex humana intervenit, quæ transfert dominium rei ab uno in alium ; et tamen obligatio quæ inde nascitur ad non usurpandam ab alio rem ab ipso præscriptam naturalis est, quam violare furtum esset. Et idem videtur de obligatione quæ oritur, posita lege taxante pretium rei : nam statim oritur obligatio justitiæ, ejus violatio furtum erit, atque adeo contra legem naturæ.

10. Secundo, non solum obligatio humanæ legis, sed etiam divinæ et supernaturalis, videtur effectus legis naturæ : sic enim censent theologo, non assentiri rebus fidei sufficienter propositis, esse contra ipsum lumen naturæ, quod tunc evidenter ostendit, res illas esse credibiles, atque adeo credendas secundum rectam rationem. Ex quo etiam dicunt theologo frequentius neminem averti peccando a fine supernaturali, quin avertatur etiam a naturali. Quod non alia ratione verum esse potest, nisi quia violat semper legem naturalem ; ergo e contrario obligatio servandi supernaturalia præcepta semper est effectus naturalis legis : ratio etiam adjungi potest, quia natura est fundamentum tam gratiæ quam cujuscumque legis humanæ. Principia etiam naturalia per quæ homo in moralibus gubernari debet, tam sunt generalia, ut virtute comprehendant omnem obligationem, ita ut nulla possit homini applicari, nisi mediantibus illis principis ; ergo sicut omnis cognitio humana est effectus primorum principiorum, ita omnis obligatio in conscientia erit effectus legis naturalis, saltem quatenus illa prima principia includit.

11. *Fit satis dubio proposito et asseritur non omnem obligationem in conscientia esse immediatum effectum et per se legis naturalis.* —

Dubitatio hæc breviter expedienda est juxta distinctionem quamdam superius insinuatam ; auctores enim nihil de ea tractant. Possumus ergo loqui de effectu immediato, ac per se, vel de effectu remoto, qui interdum potest esse per se, interdum per accidens. Dico ergo primo non omnem obligationem in conscientia esse immediatum, et per se effectum legis naturalis. Hoc probant rationes priori loco factæ ; nullus enim dicet obligationem jejunandi die ab Ecclesia præcepto esse ex lege naturæ, nec etiam obligationem fidei, proprie loquendo : unde in tertio præcepto Decalogi, prout in lege scripta traditum est, theologo duo distinguunt, scilicet cultum Dei et circumstantiam diei sabbati, et primum dicunt esse effectum legis naturalis ; non vero secundum, quia non caderet sub obligationem, nisi lex positiva Dei interveniret : ratio denique a priori est, quia lex naturalis non est proxima regula omnium humanarum actionum.

12. *In quo sensu dici possit omnem obligationem in conscientia esse effectum legis naturalis.* — Secundo vero dicendum est nullam esse obligationem in conscientia, quæ non sit aliquo modo effectus legis naturalis ; saltem mediate et remote. Hoc probant argumenta posteriori loco facta. Est autem notanda differentia inter obligationem quæ oritur ex lege civili, seu mere humana (quod dico ut excludam canonicam, quam nunc magis sub lege supernaturali comprehendendo), et legem divinam supernaturaliter a Deo positam ; quod respectu legis humanæ et obligationis ab ea provenientis lex naturalis dici potest causa per se, quia re vera omnis illa obligatio per se fundatur in principis legis naturalis, et cognitis per naturale lumen : nam licet lex civilis non inferatur quasi speculative per absolutam illationem ex principis legis naturalis, sed feratur per modum determinationis per voluntatem principis ; nihilominus, supposita hac determinatione, ex principis naturalibus inferatur saltem practice servandam esse talem legem humanam ; atque hoc modo obligatio illius legis civilis dicitur esse effectus legis naturalis tanquam causæ per se, non proximæ, sed quasi universalis et modificatæ per particularem, quæ est lex humana. In quo etiam (propter quædam argumenta facta) considerandum est legem humanam aliquando habere effectum obligandi tantum ad aliquid agendum vel non agendum. Et tunc obligatio illa est proprie et immediate a lege humana : remote vero a naturali. Aliquando vero habet lex humana alios

effectus circa res ipsas, in quibus actus virtutum versantur, et tunc sæpe fieri potest ut licet aliqua mutatio in rebus facta sit per legem humanam, aut per jus gentium, aut etiam per voluntatem privatam, obligatio postea sic, vel aliter operandi immediate nascatur ex lege naturali. Et ita contingit in dictis exemplis de præscriptione, et de rerum divisione, et de voto : ratio autem est, quia tunc mutatio fit in materia : nihil autem refert, quod ab una, vel alia causa fiat : nam facta mutatione, statim eodem modo obligat lex naturæ, ut exemplum adducta declarant, et in sequentibus amplius explicabitur.

13. At vero, respectu obligationis supernaturalis provenientis ex lege divina, distinguendum ulterius est quoad naturalem legem : nam si loquamur de illa lege naturali quæ connaturalis est gratiæ, eodem modo comparabitur ad quæcumque legem positivam ordinis supernaturalis, quo lex mere naturalis ad legem civilem : nam est eadem proportio. Imo idem dicendum est de lege humana canonica : nam quatenus procedit ex potestate supernaturali, per se fundatur in principis supernaturalibus connaturalibus ipsi gratiæ : et ideo mediate quidem, tamen per se, et connaturali modo ex illa oritur, ut ex causa universalis. Loquendo autem de naturali lege magis strictè, ut est a solo lumine naturæ, sic quidem etiam obligatio supernaturalis est aliquo modo effectus illius legis, non tamen per se, sed tantum per accidens. Priorem partem probant superius adducta : ratio autem posterioris partis est, quia naturalis cognitio non potest esse causa per se supernaturalis cognitionis, cum sit inferioris ordinis : potest autem esse conditio necessaria, ut applicetur objectum sufficienter cognitioni supernaturali, ut ex materia de fide constat. Hoc ergo modo potest dictamen naturale supponi, et esse necessarium ut præceptum supernaturale possit obligare.

CAPUT X.

UTRUM LEX NATURALIS OBLIGET NON SOLUM AD ACTUM, SED ETIAM AD MODUM VIRTUTIS, ITA UT NISI PER ACTUM OMNI EX PARTE HONESTUM IMPLERI NON POSSIT.

1. *Differentia inter præcepta affirmativa et negativa.* — Hæc quæstio necessaria est ad perfecte intelligendam vim et efficaciam legis naturalis, ejusque exactam obligationem ;

illamque disputavit de præceptis Decalogi divus Thomas, quæst. 100, quam nos hic simul cum 95 fere totam explicabimus, quia præcepta Decalogi naturalia sunt, licet in lege veteri fuerint speciali modo proposita. Ibi ergo in artic. 9 quærit D. Thomas an modus virtutis cadat sub præceptum, et in art. 10, idem quærit de modo charitatis, et distinguit plures conditiones necessarias ad actum virtutis, et aliquas dicit cadere sub legem naturalem: de aliis vero negat. Prius vero quam ejus doctrinam proponamus, distinctionem constituamus inter præcepta negativa et affirmativa, quæ in hoc quodammodo conveniunt, quod sicut affirmativa non præcipiunt nisi quod honestum est, ita negativa non prohibent, nisi quod malum est, quia (ut sæpe diximus) quæ prohibentur lege naturæ non sunt mala quia prohibita, sed prohibita quia mala. Differunt vero quia præcepta negativa impleri possunt sine ullo actu, quantum est ex forma præcepti, quia per solam negationem actus prohibiti homo est conformis præcepto: et ita in his præceptis vix habet locum proposita quæstio, nisi fortasse quatenus hæc præcepta impleri possunt per voluntatem non faciendi quod prohibitum est, de quo modo aliquid attingemus. Proprie vero habet locum quæstio in præceptis affirmativis, quæ per positivum actum implenda sunt, ut constat.

2. *Differentia inter impletionem præcepti et non transgressionem illius.* — Deinde observandum est aliud esse non transgredi præceptum; aliud vero implere illud, si proprie loquamur. Omnis enim qui non peccat contra præceptum non transgreditur illud: et tamen non semper, qui non peccat contra præceptum, implet illud. Qui enim invincibiliter ignorat præceptum, vel qui ebrius est, aut dormit, vel est impotens, vel aliam similem excusationem habet, non peccat contra præceptum: et tamen non implet illud, præsertim si affirmativum sit, quia non facit quod lex præcipit, et hoc est proprie implere illam; imo si moraliter illo verbo utamur, non satis est facere quod lex jubet, sed oportet libere et humano modo facere, ut mox dicemus. Quapropter quæstio non movetur de non transgressione præcepti, quia hæc potest contingere non solum sine actu virtutis, sed etiam sine ullo actu, ut constat ex dictis, quia dormiendo fieri potest ut non peccetur contra præceptum. Quæstio ergo est, quando nulla est excusatio, sed lex positive (ut sic dicam) implenda est, ut vitetur contra illam peccatum: et tum clarum est esse neces-

sarium actum ex suo genere honestum, quia (ut cap. 7 dicebam) lex naturalis non præcipit alios actus, et impleri non potest nisi per actum quem præcipit: quia vero non satis est ad virtutem honestum facere, nisi fiat honeste, juxta illud Deut. 16: *Juste quod justum est persequeris*, ideo inquirimus an totum hoc sit necessarium ad legem naturalem implendam.

3. *De conditionibus ad actum bonum moralem requisitis.* — Denique, distinguendæ sunt tres conditiones requisitæ in actu morali, ut sit bonus, quas Aristoteles sub duabus comprehendit: nos autem claritatis gratia ita illas distinguimus, ut magis in sequentibus explicabimus. Prima est, ut actus fiat ex sufficienti cognitione; secunda, ut libere et spontanee fiat; tertia, ut non solum sit de re honesta, sed etiam cum circumstantiis omnibus ad honestatem actus requisitis. Aliam addit Aristoteles quam tertio loco ponit, et nobis esse posset quarta, scilicet, ut actus fiat firmiter, prompte ac delectabiliter, id est, ut ex habitu fiat. Hanc vero conditionem ultimam omittere possumus, quia certum est et indubitatum apud omnes, neque naturalem legem, neque aliquam aliam obligare ad illum modum operandi. De aliis legibus est id manifestum, quia nec directe ac formaliter id præcipiunt, ut facile constare potest ex discursu legum omnium, tam divinarum positivarum quam humanarum; nec etiam sequitur ex eo quod præcipiunt, quia quidquid præcipiunt fieri potest sine illo modo. Eademque ratio probat de lege naturali: præsertim, quia illa non præcipit nisi quod ad honestatem per se necessarium est: ille autem modus non est necessarius ad honestatem operationis, licet sit commodus et conveniens. Item lex naturalis obligat a principio, priusquam homo possit habere habitus (loquendo ex natura rei), quia debet illos acquirere suis actibus. Item, habere vel non habere habitus non est per se materia præcepti, quia præcepta dantur de actibus humanis; quod vero ad illos sequantur vel non sequantur habitus, vel est ex natura actuum, ut in acquisitis, vel ex gratia Dei, ut in infusis, et ideo illud non cadit sub præceptum: unde, licet ex observatione continua præceptorum fieri possit ut acquiratur habitus et illa facilitas operandi, tamen illud est accidentarium ad præceptum: prius enim observatur præceptum quam habitus acquiratur, et recte fieri potest ut diu servetur præceptum, verbi gratia, jejunandi, et non acquiratur habitus, nec facilitas jejunandi, si homo extra tempus jejunii laute comedat, etiamsi terminos

naturalis temperantiæ non excedat. Omissa ergo illa conditione in qua nulla est difficultas, de reliquis dicemus, quia nullam declarationem requirunt.

4. *Prima assertio.*—*Modus operandi voluntarie cadit sub præceptum legis naturalis, et necessarius est ad illius observationem.*—Dico ergo primo: Modus voluntarie operandi, sub præceptum legis naturalis cadit, et ideo necessarius est, ut lex naturalis servetur. Ita docet D. Thomas, dicit art. 9, et ibi omnes. Et probatur, quia lex naturalis in ratione posita est, et immediate dirigit et gubernat voluntatem; ergo illi imponitur quasi per se, et principaliter obligatio illius legis: ergo non observatur illa lex nisi mediante voluntate: ergo modus voluntarie operandi est per se præceptus, ac necessarius ad observationem talis legis. Secundo, quia lex naturalis directe cadit in actum humanum: sed actus non est humanus, nisi sit perfecte voluntarius, ac subinde liber, saltem pro statu hujus vitæ: ergo talis modus agendi directe cadit sub hanc legem naturalem: unde qui involuntarie opus legis facit, licet illam servare videatur, prævaricator est legis, ut sumitur ex Augustino, lib. 2 contra duas Epistolas Pelag., cap. 9, et sæpe alibi dicente, ubi fit bonum non amore justitiæ, sed timore pœnæ, non bene fieri, utique quando timor est ita servilis ut habeat conjunctum affectum non faciendi opus præceptum, si pœna non esset adjuncta. Et eodem sensu dixit D. Thomas dicto art. 9, ad 3, quod operari sine tristitia cadit sub præceptum legis divinæ: quia quicumque operatur cum tristitia, operatur non volens. Hoc enim est verum de illa tristitia quæ nascitur ex affectu omnino contrario, quo aliquis habet propositum non obediendi præcepto, si non cogeretur; ergo tale involuntarium est contra legem maxime naturalem, quæ directe cadit in actus etiam internos; ergo e contrario modus voluntarie operandi est de necessitate talis præcepti.

5. *Solutio.*—Dices, hac ratione recte probari necessarium esse ut saltem cum opere legis non conjungatur propositum non faciendi, si pœna vel alia similis coactio non adjungatur: non tamen probari esse necessarium positivum modum voluntarie servandi legem: nam potest dari medium, videlicet, ut opus fiat nec voluntarie, nec involuntarie: quod satis erit, quia lex præcipit solum ut fiat opus. Respondeo ultimam rationem supponere actum quo servatur præceptum debere esse humanum, quod priores rationes sufficienter

probant: non potest autem esse humanus, nisi sit voluntarius et a voluntate procedat, alias potius passio quam actio hominis dicenda esse. Quia vero non omne quod est a voluntate est simpliciter vel debito modo voluntarium, ideo ultima ratio ostendit tale debere esse hoc voluntarium, ut non admittat secum contrariam voluntatem de se repugnantem præcepto, ac subinde absolutam voluntatem esse necessariam ad observationem legis naturalis. Ad majorem vero declarationem possumus hic duo distinguere. Unum est, quod actus præceptus secundum se spectatus voluntarie fiat: aliud est, ut ille actus etiam ut præceptus voluntarius sit, ita ut voluntas feratur in ipsam præcepti observationem. Possunt enim hæc duo separari: nam qui ignorat præceptum dandi eleemosynam non poterit velle servare illud præceptum, poterit tamen nihilominus voluntarie exercere actum eleemosynæ. Conclusio ergo potest de utraque voluntate intelligi: nam prior necessaria est tanquam fundamentum actus præcepti, ut ille actus humanus sit, et materia præcepti: posterior autem etiam videtur necessaria, ut observatio præcepti moralis sit, et ut possit esse effectus legis seu præcepti, et ut possit ipsi homini attribui: alioqui enim casu tantum accidet ut actus sit conformis præcepto.

6. *Aliquot objectiones contra traditam assertionem.*—*Satisfit objectionibus.*—Circa utramque autem partem occurrit difficultas. Circa primam, quia videtur interdum impleri præceptum per actum factum sine usu rationis, ac proinde non voluntarium humano modo. Sed de hac difficultate dicemus circa assertionem sequentem. Circa alteram partem dubitari potest, quia sequitur ex illa ad observationem præcepti necessarium esse formalem actum obedientiæ, scilicet, volendi parere præcepto, quod absurdum est et contra omnes. Deinde sequitur operari cum displicentia præcepti semper esse peccatum, ita ut non impleatur præceptum, quod etiam admittendum non est: nam qui dat eleemosynam, etiamsi cum displicentia id faciat, servat præceptum. Ad priorem partem respondeo negando sequelam, quia aliud est velle facere quod præceptum est, aliud velle facere quia præceptum est, ita ut illud sit motivum operandi. Primum dicimus esse necessarium et sufficienter fieri, eo ipso quod non ignoratur præceptum, et voluntas vult illud, quod jussum est. Hoc autem non est sufficiens ad formalem actum obedientiæ, sed necessarium est secundum, id est, for-